

Asia: VN/31917/2023

Lausuntopyyntö rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksen luonnoksesta

1. Yleinen kanta lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseen

Mikä on yleinen kantanne siihen, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaisiin pääsääntöisesti?

Erittäin kielteinen

Voitte perustella kantanne edelliseen kysymykseen.

Tasa-arvo, oikeusturva ja ihmisoikeushuolet eivät liity lähisuhdeväkivallan sovitteluun. Sopimukset, jotka liittyvät naisten kokemaan parisuhdeväkivaltaan ovat määrällisesti vähäiset verrattuna väkivallan esiintyvyyteen Suomessa. Asiakastytyväisyys sovitteluun on n. 94%.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyödyt ovat selkeästi merkittävämmät kuin haasteet, joita sovitteluihin liittyvät. Mikään kansainvälinen sopimus tai sopimuksia valvova elin ei ole esittänyt lähisuhdeväkivallan kieltämistä. Kaikki työryhmäraportit ja vuoden 2023 laadullinen tutkimus lähisuhdeväkivallan sovittelusta kannattavat lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista. Poliisi ja useat syyttäjät kannattavat sovittelun jatkamista. Erilaisissa valtionhallinnon organisaatioissa on lausuttu myönteisesti lähisuhdeväkivallan sovittelusta. Lähisuhdeväkivallan kieltäminen olisi erittäin haitallinen sadoille uhreille vuosittain ja yhteiskunnallisesti arveluttava päätös.

2. Vaikutukset

Voitte kertoa kantanne esityksen vaikutusten arvioinnista. Onko esityksellä joitain sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei vielä ole kuvattu?

Sosiaalista kestäväää kehitystä ei ole kuvattu vaikutusarvioinnissa. Sosiaalinen kestävyys perustuu ihmisarvoon, jonka toteutuminen edellyttää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa yhteiskunnan jäsenten välillä. Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon lisäksi oikeudenmukaisuutta. Kieltoa ajavat tavoitteiden kautta nimenomaan tasa-arvoa. Agenda 2030 olisi annettava huomio.

Vaikutusten yhteiskunnallinen ulottuvuutta on tarkasteltu varsin vähäisesti. Tämänkaltaisissa koko kansakuntaa koskevassa lainsäädäntöhankkeessa tulisi myös katsoa pidemmälle tulevaisuuteen. Tulisi tarkastella myös paljon laajemmin erilaisia haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä.

Yhteisvaikutuksia ei ole tarkasteltu riittävästi mm. sosiaalisen hyvinvoinnin, turvallisuuden, perheiden tilanteen ja yhteiskunnan nykytilan näkökulmista.

Vaikutusten merkitys hankkeen strategisten tavoitteiden tai perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi puoltaa vaikutusten tarkempaa arviointia. Tämä myös syystä koska ihmisoikeuskysymys on liitetty lähisuhdeväkivallan sovitteluun.

Toivoisin myös, että tässä varsin katastrofaaliseksi jo kehittymässä sotekentän tilassa, tulee palveluohjaukseen ja suoran tuen antamiseen kiinnittää paljon enemmän huomiota ennen kuin päätöstä lainmuutoksesta tehdään.

3. Lakiehdotuksen 3 a § (henkilösuhteet)

Voitte kommentoida henkilösuhteita, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

Varsinainen kohdejoukko lainmuutoksen taustalla liittyy vain aikuiseen miehen ja naisen parisuhteessa. Tämä kieltö koskisi myös 70-80 prosentilla osuudella kaikkia muita kuin pariskuntia. läheisiksi on määritelty myös kaikki sukulaissuhteet, vaikka heillä ei ole mitään riippuvuuksia tai kontakteja ollut aikaisemmin. Kohdejoukko on täysin perusteeton ja tulee aiheuttamaan lukemattomia traumatilanteita ja sivullisia uhreja. Näiden läheisyyksien lisäksi mukaan on laketta kaikki muut läheisyyksiä koettavat. Tämänkaltaisilla kriteereillä ei tulisi mitään lakia säätää. Tulee aiheuttamaan merkittävän määrän tulkintaongelmia ja rajaamisvirheitä, joista osaa väännetään hallinto-oikeuksissa ja oikeusasiamiehen kansliassa.

4. Lakiehdotuksen 3 a § (rikokset)

Voitte kommentoida rikoksia, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

Lakiesityksessä todetaan, että sovitella saisi esimerkiksi läheisyydessä tapahtunutta varkautta, vahingontekoa tai kunnianloukkausta, mutta ei esim. pahoinpitelyä. Esityksessä todetaan tässä yhteydessä, että sovittelu kuitenkin koskisi vain sovittelualoitteeseen kirjattuja rikoksia. Tämä tarkoittaa, että sovitteluun osallistuvilta rajataan tapaamisessa oikeus käsitellä esim. yhtä lyöntiä tai läimäytystä, joka on tapahtunut 20-40 avioliittovuoden aikana, mutta mahdolliseen alistamiseen liittyvää taloudellista väkivaltaa saa sovitella ja sopia. Tämänkaltaisen normiperustaisen keskustelun ja sopimisen rajaaminen ei edusta mitään, mikä liittyy elävään elämään ja väkivaltakierteen katkaisemiseen. Sovittelu ei ole neuvottelu, jossa sovittelijat päättävät mistä saa puhua ja millä tavalla.

Rajaaminen virallisiin ja asianomistajarikoksiin ei tule toimimaan elävissä elämässä. Väkivallasta ilmiönä on todettu tuhansia kertoja miten siihen liittyy paljon eri tekoja, mutta luonnollisesti myös yksittäisiä. Se, että lailla säädettäisiin tiukkarajaisesti, ottaen huomioon väkivallan luonne, sairaudet, ikä, muistaminen jne., kaikki ymmärrys ja puhe useamman kuukauden aikana väkivallanteosta tai jatkuvasta väkivallasta, on varsin absurdi kuvio.

5. Lakiehdotuksen 3 a § (muuta)

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksen 3 a §:stä?

Piilossa oleva väkivalta

Uhritutkimuksissa ja erityisesti naisuhritutkimuksissa on selvitetty, miksi väkivallan uhrin eivät tee rikosilmoitusta. Nykyään vain 10-19% naisiin kohdistuvasta väkivallasta tulee poliisin tietoon (FRA, 2014). Mediassa ja erilaisissa lausunnoissa todetaan, että vain joka kymmenes nainen ilmoittaa väkivallasta. Tämä piilorikollisuus on ollut suuren huomion ja huolen alla jo vuosikymmeniä.

Rikosilmoitusta ei tehdä sillä pelätään, mitä ilmoittamisesta seuraa. Euroopan perusoikeusviraston (FRA) naisuhritutkimuksessa vuodelta 2012 (julkaistu 2014) todetaan, että valtaosa (41% vastaajista) käsittelee entisen tai nykyisen kumppanin väkivaltaa yksin, ystävän kanssa tai perheen sisäisenä. Toiseksi merkittävin syy (34% vastaajista) olla ilmoittamatta väkivallasta liittyy siihen, että teko koetaan lieväksi, vähäiseksi ja teko on ensimmäinen. Häpeää ja pelkoa väkivallan toistumisesta kokivat 11% tutkimukseen vastanneista.

Edellä todetun perusteella eivät useimmat naiset tee koskaan rikosilmoitusta. Rikoksesta epäillyt eivät ole pääsääntöisesti kiinnostuneita tekemään aloitteita sovittelusta eivätkä käsitellä asiaa muutenkaan viranomaisten kanssa. Jos palveluvalikoimasta poistetaan sovittelu, johtaa se määrättyjen tapauksien osalta lisääntyvään piilossa olevaan väkivaltaan.

Uhuriutumisesta joitakin näkemyksiä

Järjestöt ovat pelänneet, että uhrin joutuvat sovittelussa uudelleen väkivallan uhreiksi. Eri puolilla maailmaa tehdyissä tutkimuksissa pelko ei ole osoittautunut perustelluksi. Kun menettelyä on verrattu muun muassa tuomioistuinkäsittelyyn, on havaittu, että sovittelu on tuomioistuinta tehokkaammin katkaissut lähisuhdeväkivallan kierteen. (Lähisuhdeväkivallan sovittelu toimii, Juhani Iivari, Kirjoittaja on Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n tutkimuspäällikkö ja Helsingin yliopiston sosiaalityön dosentti.; 2010)

Vahvistunut uhrinäkökulma ja suhtautuminen mieheen alistavana, on johtanut siihen, että vastapuoli on aina yksiselitteisesti syyllinen. Järjestöt, jotka haluavat kieltää sovittelun, kokevat, että ei voi olla sovitteluosapuolia, sillä se viittaisi siihen, että nainen olisi myötävaikuttanut väkivaltaan. Osapuoli on sovitteluprosessissa vain virallinen käsite, jolla kuvataan asiakkaita. Viime vuosina julkiseen kirjoitteluun ja keskusteluun on tullut naisviha ja myös sisäisen naisvihan ilmiö, jolla tarkoitetaan naisen itsestään luomaa kuvaa, jonka hän myös voi projisoida mieheen.

Valtaosa tutkimukseen (FRA, EU:n perusoikeusvirasto) osallistuneista naisista, jotka olivat kokeneet fyysistä, psyykkistä tai seksuaalista väkivaltaa ilmoittivat päässeensä eroon väkivallasta ja ovat jättäneet taakseen tapauksen. Useimmat (35%) vastaajista, ilmoittivat saaneensa avun perheeltä ja ystäviltä tai omien voimavarojen ja päättäväisyyden avulla (32%). Lähes joka kolmas (30%) ilmoitti, että parisuhde-ero ja muutto auttoivat irtautumisessa.

Lähisuhdeväkivallan sovittelussa ei löydy kokemusten ja tutkimusten kautta viitteitä siihen, että sovittelutapaamisen seurauksena uhri uhriutuisi uudelleen. Uhrilla on usein vaikea hahmottaa mikä on normaalia tai tavanomaista ja mikä on erityisen tuomittavaa ja mikä on rikollista ja mitä tarkoittaa toistuva. Sovittelussa nämä tulevat avoimeen tarkasteluun ja näin selviää usein väkivallan koko kuva. Toistuvuutta tulee aina tarkastella tapauskohtaisesti. Onko toistuvaa, jos on vuoden aikana työntänyt kerran kumoon ja toisen kerran läimäisee, kysytään.

Istanbulin sopimus, irtautuminen kielteisistä tunteista ja käyttäytymisen muutos

Lakiesityksen luonnoksessa todetaan:

”Istanbulin sopimuksen selitysmuistion 252. kappaleessa todetaan, että naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan uhrit eivät lähtökohtaisesti pysty osallistumaan tekijän kanssa tasaveroisesti vaihtoehtoisin riidanratkaisuprosesseihin, mikä johtuu naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan aiheuttamasta häpeästä, avuttomuudesta ja haavoittuvuudesta. Tämän vuoksi selitysmuistiossa katsotaan, että valtion velvollisuutena on mahdollistaa uhrin pääsy tuomioistuimeen.

Istanbulin sopimuksen selitysmuistion 251. kappaleessa toisaalta todetaan, että erityisesti perheoikeuden saralla oikeusprosessille vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen voidaan katsoa sopivan paremmin perhesuhteiden hoitamiseen sekä johtavan kestävämpään riitojenratkaisuun. Lisäksi 253. kappaleessa tuodaan esiin, että oikeudelliset keinot voivat vahingoittaa epäsuorasti myös uhria sellaisissa tapauksissa, kun rangaistuksen kohde on perheen ainoa elättäjä.

Selitysmuistio antaa ymmärtää, että kaikissa tapauksissa esiintyy samoja tunteita, jotka johtavat samoihin alistaviin kokemuksiin. Todellisuus on erilainen. Johtopäätöksenä on, että näistä tunteista ja alisteisuudesta päästään eroon, kun valtio ottaa vastuun ja rikos viedään käräjille. Oikeudenkäynnin ja koko prosessin vahingoittavuudesta mainitaan vain tilanteesta jos ”kohde” vastaa rahasta.

Tuleeko meidän muuttaa tavoitteita ja tapaa tehdä yhteistyötä lähisuhdeväkivallan vähentämiseksi

Väkivallan vastainen työ Suomessa perustuu tavoitteeseen, että väkivalta loppuu ja tätä kehitystä tarkastellaan vahvasti lähisuhteiden tai yleisesti naisiin kohdistuvan väkivallan kautta. Kirjoitetaan

nollatoleranssista. Rakennamme palveluja usein ihanneyhteiskuntapohjalta, jossa nollatoleranssi ja systeemit toimivat väkivaltatyössäkkin. Ihanteellinen yhteiskunta rakentuu ajatukselle, että kaikki toimii ja seuraamukset, tuki ja muut palvelut toimivat täydellisesti ja toimilla voidaan ohjata ihmisten käyttäytymistä. Tämä ajattelu ei toteudu missään palvelussa Suomessakaan. Sovittelukaan ei aina ole oikea eikä tehokas tapa puuttua lähisuhdeväkivaltaan. Sovittelu ei tuo aina myöskään sovintoa tilanteeseen. Kun väkivaltatyölle määritellään tavoitteet ja tuloksellisuutta arvioidaan, todetaan kyllä, että tavoitteet ovat pääosin saavutettu. Se tarkoittaa, että ihmiset ovat saaneet avun. Miksi väkivalta ei kuitenkaan lopu? Mitä pitää ajatella ja tehdä eri tavalla? Lähisuhdeväkivallan sovittelun osalta ainakin, että antaa ihmisille oikeus kynnyksettä hakeutua palvelun piiriin.

6. Muuta

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksesta?

Joitakin huomioita

Järjestöillä, jotka vastustavat sovittelua ei ole minkäänlaista kosketuspintaa sovittelutyöhön. He tarkastelevat laadullisia kysymyksiä kuultujen kertomusten kautta. Tarinat lähtevät elämään mediassa eri mielipidekirjoituksissa, joissa myös viitataan virheellisesti erilaisiin raportteihin.

Tarinat ovat kokemuksina luonnollisesti aitoja ja ymmärrettäviä.

Kesällä 2024 sovittelutoimistoille toimitetun kyselyn perusteella ei sovittelutoimistoilla ole ollut mitään yhteyttä sovittelua vastustaviin järjestöihin. Mikään aktiivisesti vastustava järjestö ei ole ollut tällä vuosisadalla kiinnostunut sovittelusta, käynnistänyt keskustelua, kutsunut tutustumaan toimintaansa tai järjestänyt työpajaa tai seminaaria, johon on kutsuttu sovittelutoimiston viranomaisen. Kesällä tehdyn selvityksen perusteella löytyi kaksi poikkeusta. Harva sovittelutoimisto on kutsuttu alueelliseen tai kaupungin kunnan väkivallan ehkäisytyöryhmään. Yhteistyö olisi toivottavaa jatkossa, jotta työtä lähisuhdeväkivallan vähentämiseksi ja siitä kärsivien auttamiseksi voitaisiin tehdä yhdessä, myös sovittelua yhtenä työkaluna hyödyntäen

Nais- ja uhrijärjestöjen kannanotossa vuonna 2018 - Mieheen liitetään sukupuoleen perustuen kyvyttömyys muuttaa käyttäytymistään ja ottaa vastuu teostaan. Toisaalta uskotaan, että sakko- tai vapausrangaistus vaikuttaa myönteisesti käyttäytymisen muutokseen. Tutkimusta siitä, että väkivaltaa toimintakeinona hyväksyttävänä pitävä muuttaisi käyttäytymistä istuntosalin jälkeen, en ole löytänyt.

Usein sovittelu on prosessina onnistunut ja jonkinasteista yhteisymmärrystä on saavutettu, mutta siitä huolimatta esim. nainen myöhemmin kokee, että ei onnistunut. Usein olen kuullut, kokenut ja lukenut, että sovittelu koetaan epäonnistuneeksi, kun se on jäänyt erillistapaamiseen, eikä yhteistä sovittelutapaamista ole ollut. Se, että ei ole onnistunut johtuu toisinaan myös uhrin käyttäytymisestä sovittelussa. Voi olla, että sopimuksesta huolimatta ei sitoutumista tapahdu ja

käyttäytyminen ei muutu tai ei osallistuta muihin palveluihin, jotka kirjattu sopimukseen. Voidaan olla myös tyytymättömiä siitä, että sovittelija ei ole ollut asianomistajan puolella vaan suhtautunut neutraalista ja puolueettomasti. On toivottu, että sovittelija ottaa kantaa, eikä ymmärretä sitä, että asettuminen jommankumman puolella tarkoittaa sovittelun päättymistä.

Kriittisiä äänenpainoja tuli vuoden 2019 sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän raportin lausunnoissa. Työryhmä selvitti, millaisin kriteerein naiseen kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan tapauksia ohjataan sovitteluun ja hyväksytään soviteltaviksi sekä miten sovitteluprosessi etenee. Lausunnoissa suhtauduttiin huolestuneesti siihen, toteutuvatko ihmisoikeudet ja kansainväliset velvoitteet lähisuhdeväkivallan sovittelussa riittävästi ja ohjautuuko toistuvaa väkivaltaa sovitteluun.

Lähisuhdeväkivalta on rikos ja koetaan ihmisoikeusloukkauksena. Eräät sovittelua vastustavat ovat todenneet, että lähisuhdeväkivalta ei ole perheen sisäinen konflikti tai riitatilanne, jota voidaan sovittaa anteeksipyyntöillä, rahallisella korvauksella tai lupauksilla, ettei väkivalta enää toistu. On mahdollista, että monilla on tarve kieltää sovittelu nimenomaan sen perusteella, että se piilottaa rikoksen, johon kuitenkin lainsäädännöllisesti tuli muutos 90-luvulla, jolloin se ei enää nähty perheen sisäisenä ja myöhemmin vuoden 2011 alusta kun lievä pahoinpitely mm. lähisuhteessa siirtyi virallisen syytteen alaiseksi.

Huolta aiheuttaa myös se, ymmärretäänkö sovittelutoiminnassa riittävästi parisuhdeväkivallan dynamiikka ja valtasuhteiden epätasapaino. Parisuhdeväkivaltaan liittyvä dynamiikka ja valtaepätasapaino ymmärretään kyllä hyvin palvelun piirissä, kokemusta on karttunut erityisesti vuodesta 1995. Selvityksen (raportti 2019) pääsanoma oli, että lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelua voidaan jatkaa, mutta toimintaa pitää vielä kehittää ja yhtenäistää. Selvitys ja lausunnotkin osoittivat, että sovittelutoimijat ja viranomaiset suhtautuvat lähisuhdeväkivallan sovitteluun myönteisesti. Suoraa lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämistä vaadittiin vain kahdessa lausunnossa; yleisesti sen sijaan kannatettiin toiminnan kehittämistä ja yhtenäistämistä. Erityisesti painotettiin sovitteluohjaajien, sovittelijoiden ja viranomaisten lisäkoulutuksen sekä hallinnonalojen rajat ylittävän yhteistyön tarvetta.

Tasa-arvo, oikeusturva ja ihmisoikeushuolet eivät liity lähisuhdeväkivallan sovitteluun. Sopimukset, jotka liittyvät naisten kokemaan parisuhdeväkivaltaan ovat määrällisesti vähäiset verrattuna väkivallan esiintyvyyteen Suomessa. Asiakastytyväisyys sovitteluun on n. 94%.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyödyt ovat selkeästi merkittävämmät kuin haasteet, joita sovitteluihin liittyvät. Mikään kansainvälinen sopimus tai sopimuksia valvova elin ei ole esittänyt lähisuhdeväkivallan kieltämistä. Kaikki työryhmäraportit ja vuoden 2023 laadullinen tutkimus lähisuhdeväkivallan sovittelusta kannattavat lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista. Poliisi ja useat syytäjät kannattavat sovittelun jatkamista. Erilaisissa valtionhallinnon organisaatioissa on

lausuttu myönteisesti lähisuhdeväkivallan sovittelusta. Lähisuhdeväkivallan kieltäminen olisi erittäin haitallinen sadoille uhreille vuosittain ja yhteiskunnallisesti arveluttava päätös.

Kannatan viime vuosina työryhmien ehdottamia kehittämistoimia ja esitän, että lakimuutosta ei toteuteta. Meidän tulee jatkaa yhteistoimintaa niiden tahojen kanssa, joiden kanssa teemme jo arvokasta palveluohjausta. Toivon ja haluan, että sovitteluun kriittisten suhtautuvien yhteisöjen kanssa käynnistyy vuorovaikutus.

Gellin Jens

Suomen Sovittelufoorumi ry - Henkilökohtainen lausunto Gellin Jens